

ASISTENȚA PSIHOSOCIALĂ A PREADOLESCENȚILOR CU COMPORTAMENT DEVIANT

PSYCHOSOCIAL ASSISTANCE OF PREADOLESCENTS WITH DEVIANT BEHAVIOR

VÎRLAN Maria, dr, conferențiar universitar
Universitatea Pedagogică de Stat “Ion Creangă” din Chișinău
Decan facultatea Psihologie și Psihopedagogie Specială

VÎRLAN Maria, PhD, associate professor,
“Ion Creanga” State Pedagogical University of Chisinau.
Dean of Psychology and Psychopedagogy Faculty

E-mail: virlan.maria@upsc.md

ORCID iD:0000-0001-6843-2609

CZU 316.624-053.2

Rezumat

Articolul de față evidențiază actualitatea problemei devianței comportamentale în vârsta preadolescentă. Se argumentează prevalența acestui fenomen în această perioadă prin particularitățile de vârstă. Se prezintă rezultatele cercetării empirice care evidențiază particularitățile psihosociale ale preadolescentului ce comit fapte delincvente. Se formulează recomandări privind asistența psihosocială a preadolescenților cu comportament deviant.

Cuvinte cheie: preadolescența, comportament deviant, asistența psihosocială.

Summary

This article highlights the actual issue of behavioral deviance in preadolescence. The prevalence of this phenomenon in this period is caused by the peculiarities of age. We present the results of the empirical research, which highlight the psychosocial peculiarities of the preadolescent who commit delinquent acts. There are suggested a set of recommendations for the psychosocial assistance of preadolescents with deviant behavior.

Keywords: preadolescence, deviant behavior, psychosocial assistance.

Problema comportamentului deviant este deosebit de actuală în societatea contemporană. Fenomenul dat este cercetat sub diferite aspecte în numeroase domenii științifice. Problema cercetată are un caracter interdisciplinar și se află la joncțiunea științelor juridice, sociale, psihologice, medicale, pedagogice.

Încă la vârsta preșcolară, ca urmare a educației greșite în familie, apar primele dificultăți comportamentale: incapacitatea de a se juca cu alți copii, de a comunica cu ei, atitudinea incorectă față de adulți și față de sine.

Elevul de vârstă școlară mică continuă să fie influențat de consecințele educației greșite în familie și grădiniță. În comportamentul lui se observă: tendința de a evita neplăcerile legate de insuccesele în activitate și în relațiile interpersonale, iar de aici - capricii, neascultare, încredere redusă în forțele proprii, pasivitate, conformism. Carențele educative ale părinților facilitează dezvoltarea agresivității, durtății, neglijenței, impulsivității, evoluând spre delincvență juvenilă.

Vârsta preadolescență, însă, este considerată una din cele mai dificile perioade din ontogeneză. Maturizarea reprezintă un proces complicat. Mecanismul de bază al maturizării îl constituie însușirea de către preadolescent a diferitor categorii de valori, modele de comportament etc. În această perioadă are loc restructurarea structurilor psihologice formate anterior, apar noi formațiuni, dar în special se pun bazele comportamentului conștient, se conturează orientarea generală în formarea convingerilor morale. Dificultățile vârstei sunt determinate de greutățile interne ale perioadei de trecere, începând cu schimbările psihohormonale și terminând cu restructurarea Eu-concepției. De asemenea situația socială nedeterminată a preadolescenților, contradicțiile condiționate de restructurarea mecanismelor controlului social (când formele de control, bazate pe respectarea normelor și ascultarea adulților nu mai funcționează, dar procedeele noi, mature, care presupun o disciplină și autocontrol conștient, încă nu s-au format) cauzează dificultăți în comportamentul preadolescenților.

Preadolescența este, în esență, vârsta primei manifestări integrale a omului ca subiect al propriei sale vieți. E. Erickson o numește epoca formării primei forme integrale a identității euului, determinarea locului propriu în lume. Principalul conținut al vârstei preadolescente este experimentarea socială, în procesul căreia se formează Eu - concepția preadolescentului, ca bază pentru autodeterminarea vieții ulterioare și construirea propriului comportament în diverse situații. [8, p. 18)

Preadolescența este perioada primei cele mai izbitoare manifestări a „defectului” dezvoltării psihosociale, al cărei mecanism a fost lansat mult mai devreme. Acest lucru se explică prin faptul că în preadolescență copilul de ieri realizează pentru prima dată o revizuire psihologică a propriei experiențe, construiește cea mai holistică imagine a sinelui, experimentează activ în societate, căutându-și locul în ea. Orice dezvoltare este întotdeauna autodezvoltare. Este o corelație a potențialului intern, pe de o parte, și a influențelor educaționale

externe, pe de altă parte. E. Erikson vorbește despre „jocul reciproc al dezvoltării individuale și al structurii sociale” [8, p. 62].

Preadolescentul nu mai este considerat copil, dar nu i se recunoaște nici capacitatea de a exercita rolurile adultului. El, însă, nu admite această poziție de „moratoriu psihosocial” Nu-și dorește să intre oricum în viața adultă, ci să fie remarcat. Îi lipsesc, însă, mijloacele socialmente dezirabile de a marca acest eveniment. Deaceea recurge adeseori la acte deviante sau ilicite. [3]

Neoformațiunea centrală în vârsta preadolescentă este sentimentul maturității. Tânărul încearcă să-și dea seama de resursele sale personale și de realizarea identității proprii și a independenței. Considerându-se matur, preadolescentul protestează împotriva epitropiei, controlului excesiv, ascultării oarbe, sancțiunilor. Protestul se poate manifesta prin: nesupunere, tenacitate, nedelicatețe, închidere în sine etc. Aceste reacții de emancipare sunt mai evidențiate în cazul în care adulții le ignoră doleanțele, interesele și inițiativele.

Deseori între preadolescent și adulți apar divergențe referitor la formele de organizare a timpului liber, gusturile estetice, modă etc. Rareori obiectul divergențelor ține de problemele legate de orientările motivaționale, concepții despre lume și concepții politice.

În planul personalității preadolescentului se conturează tot mai frecvent stări de acceptanță și respingere în raport cu adulții, iar judecata morală și valorică se supune exigențelor interioare și atitudinilor negative față de compromisuri.

Complexitatea relațiilor interpersonale dintre preadolescent și adult este determinată pe de o parte de tendința preadolescentului spre independență, (protestează împotriva epitropiei și neîncrederii), iar pe altă parte, confruntându - se cu greutățile noi de viață, manifestă anxietate, așteaptă ajutor și susținere din partea adulților, dar nu recunoaște acest lucru.

Spre deosebire de alte aspecte ale studierii vârstei preadolescente, prezentate ca subiect de cercetare psihologică, pedagogică și sociologică, problema devianței nu este deloc abstractă, fenomenele devianței pătrund în viața de zi cu zi de la vandalismul spontan în casele oamenilor până la acțiuni organizate ale grupurilor de tineri extremiști. Intrăm permanent în contact cu aceste fenomene, identificând fie variabilitatea și imprevizibilitatea manifestărilor individuale, fie, dimpotrivă, vizibilitatea deliberată în masă și stereotipurile în comportamentul grupurilor marginalizate. [4]

Problema comportamentului deviant la preadolescenți este în prezent foarte actuală. Acest lucru este legat atât de prevalența devierilor în comportament, care au devenit un fenomen de masă, cât și de dinamica ridicată și imprevizibilitatea tranziției de la formele prosoziale de

dezvoltare la cele asociale în absența factorilor determinanți ai unei astfel de tranziții, o scădere a vârstei la care încep să apară devierile comportamentale.

Creșterea numărului de preadolescenți care manifestă un comportament deviant nu este întâmplătoare. În primul rând, chiar creșterea proporției infracțiunilor coincide cu debutul crizei preadolescenților, adică are o referință explicită de vârstă. În al doilea rând, această creștere poate fi înțeleasă ca o manifestare a unui tip special de transformare a subculturii preadolescente în sine. Dacă analizăm tendința către forme deviante de comportament *din perspectiva preadolescentului*, atunci putem vorbi despre devianță ca o modalitate specifică de rezolvare a unei situații de criză. Dacă analizăm tendința către forme deviante de comportament *din perspectiva situației sociale*, se pot înregistra schimbări fundamentale în însăși subcultura preadolescentă, când devianța, datorită prevalenței sale, devine norma. Acest fenomen este numit de autorul A. Bandura ca *determinism reciproc*, iar E. Erickson îl definește ca o formă specială de moratoriu, în care modalitățile culturale de rezolvare a problemei vârstei sunt înlocuite cu cele subculturale. Astfel, pentru o parte semnificativă a preadolescenților, rezolvarea crizei are loc tocmai prin recurgerea la o formă deviantă de comportament, când devianța îndeplinește funcția ritualului de intrare în vârstă, asigurând o tranziție către „maturitate”. [4]

În plus, formele deviante de comportament în subcultura preadolescenților devin nu numai normă în înțelegerea lor ca permisibilitate și prevalență, ci și „forma ideală” a maturității. În același timp, este clar că o astfel de situație nu poate fi privită ca o normă conformă cu cultura pentru trecerea la o etapă de dezvoltare nouă. Reproducând, uneori într-o formă extrem de accentuată, aspectele atributive externe ale maturității (fumatul, consumul de alcool, sex, violență, tipare de acțiuni criminale), preadolescenții trec peste momentele esențiale ale maturității. Aceasta se întâmplă, în mare măsură, din cauza neformării la tineri a imaginii corecte despre maturitate.

În vederea oferirii asistenței psihosociale eficiente profesioniștii trebuie să cunoască particularitățile psihologice și sociale ale preadolescenților cu comportament deviant.

În acest scop a fost realizat un studiu experimental pe un lot de 258 subiecți cu vârste cuprinse între 12 – 15/16 ani dintre care 108 preadolescenți cu comportament deviant (din cadrul Birourilor de probațiune, Inspectoratelor de poliție), iar 150 preadolescenți cu comportament normativ. Au fost constituite două loturi de subiecți: lotul I – preadolescenți cu comportament deviant (absenteism școlar, nedisciplinați, fuga de la școală și alte forme de devianță școlară; furt, acte de huliganism și alte fapte delincvente); lotul II – elevi cu comportament normativ.

Metodele folosite: *Chestionarul de personalitate Kattel*, *Chestionarul “Aptitudini comunicative și organizatorice”*, *Tehnica de autoapreciere Dembo-Rubinstein*, *Testul morfologic de valori (Sopov)*, *Chestionar de determinare a atitudinilor părintești*

În continuare vom prezenta rezultatele obținute la *Chestionarul de personalitate Kattel*.

Tabel 1. Valorile medii obținute la Chestionarul de personalitate 16 PF

	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4	MD
Lotul I	4	7	6	7	7	5	5	5	7	4	7	4	4	5,3	4,9	5,7	5,4
Lotul II	8	8	5	6	4	8	4	6	7	8	7	7	4	5,9	6,2	5,2	5,9

Tabelul 2. Diferența statistică dintre rezultatele obținute la Chestionarul 16 PF de subiecții din ambele loturi experimentale

	A	F	G	M	O	Q3
Mann-Whitney U	125,000	129,000	125,500	124,000	130,000	131,500
p	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05

Datele din tabelul de mai sus se denotă diferențe statistice dintre rezultatele obținute la Chestionarul 16 PF de către subiecții cu comportament normativ și cei cu comportament delinvent:

- **La factorul A**, unde cei cu comportament normativ au un nivel mai ridicat, ei caracterizându-se prin capacități comunicative și abilități sociale mai înalte.
- **La factorul F**, (reținere – expansivitate), unde cei cu comportament deviant au valori mai mari, ei fiind mai impulsivi, fără rețineri.
- **La factorul G**, (forța eului - supunerea sentimentelor – normativitatea înaltă a comportamentului), unde cei cu comportament normativ înregistrează valori mai mari, adică ei respectă normele sociale mai bine decât minorii cu comportament deviant.
- **La factorii M, O, Q3**, unde subiecții cu comportament deviant înregistrează valori mai mici, adică ei caracterizându-se prin comunicativitate mai redusă, prudență mai excesivă, puternic orientați spre instanțele interioare, pesimiști, convenționali, conformiști, naivi, sentimentali, deseori stângaci în comportament, dominați de conflicte interne.

La diferențierea distribuției rezultatelor privind capacitățile comunicative ale subiecților experimentați în aceste două loturi experimentale, am constatat, că valorile maxime, privind nivelul capacităților comunicative, le dețin preadolescenții din al II-lea lot experimental. Pentru

ei este caracteristică lipsa de bariere în comunicarea cu cei din jur, sunt comunicabili, preferă să joace rol de organizatori, se deosebesc prin expresivitate. Le este specifică empatia și reflexia.

Datele empirice, obținute la tehnica “Aptitudini comunicative și organizatorice corelează cu cele de la scala *capacități comunicative* (apreciere), metodica Dembo-Rubinștein: $r=0,711$, la un prag de semnificație $p<0,001$ pentru preadolescenții cu comportament deviant, și $r=0,666$, la un prag de semnificație $p<0,001$ (Pearson correlation) pentru preadolescenții cu comportament social adecvat.

Am analizat și corelația dintre nivelul capacităților comunicative și aprecierea relațiilor interpersonale de către preadolescenții cu comportament deviant. Rezultatele sunt reflectate în tabelul de mai jos.

Tabelul 3. Corelația nivelului capacităților comunicative cu aprecierea de către subiecții experimentați a relațiilor cu colegii (Pearson correlation)

Variabila	Variabila	Coefficient de corelație (r)	Prag de semnificație (p)
Capacitățile comunicative	- relațiile cu colegii (apreciere Dembo-Rubinștein)	0,340	$p<0,001$
	- satisfacție de comunicare (apreciere Dembo-Rubinștein)	0,326	$p<0,021$

Coeficienții de corelație ne permit să constatăm următoarele: cu cât capacitățile comunicative ale preadolescenților sunt mai slab dezvoltate, cu atât ei au un statut sociometric mai jos, ocupând o poziție nefavorabilă în colectivul clasei și cu atât mai greu stabilesc relații cu colegii, mai greu își satisfac necesitatea de comunicare. Însă, dat fiind faptul că un procent considerabil al preadolescenților cu comportament delinvent denotă un nivel scăzut și nivel mai jos de mediu al capacităților comunicative, ei sunt în marea majoritate izolați și nu sunt satisfăcuți de comunicarea cu colegii de clasă. Ca urmare, ocupând poziția de izolat în colectiv, preadolescenții nu pot să-și dezvolte capacitățile comunicative. Capacitățile comunicative slab dezvoltate prezintă una din cauzele nesatisfacerii nevoii de comunicare cu semenii a preadolescenților cu comportament delinvent, care întâmpină anumite dificultăți în comunicarea cu cei din jur.

Tabelul 4. Diferența statistică dintre rezultatele la domeniile spre care aspiră subiecții cercetați din cele două loturi experimentale

	studii	autodezvoltare	profesie
Mann-Whitney U	110,500	115,000	119,500
p	0,05	0,05	0,05

Datele din tabel ne denotă, că la toate aceste trei domenii spre care aspiră preadolescenții din cele două loturi, la care s-au înregistrat diferențe statistic semnificative, subiecții cu comportament normativ înregistrează valori mai mari, adică ei, în comparație cu cei cu comportament deviant au o mai mare dorință de a învăța în continuare după absolvirea liceului, o tendință mai mare spre a se autodezvolta și sunt mai bine orientați spre profesia lor de viitor.

Tabelul 5. Diferența statistică dintre rezultatele la valorile spre care aspiră subiecții din cele două loturi experimentale

	prestigiu	individualitate	creativitatea
Mann-Whitney U	53,000	47,500	44,500
p	0,05	0,05	0,05

Rezultatele ne denotă diferențe la valorile: prestigiu, individualitate, creativitate. În toate cazurile subiecții cu comportament normativ înregistrează valori mai mari.

În ceea ce privesc atitudinile părinților față de preadolescenții cu comportament deviant atunci, cercetările realizate ne permit să constatăm că o mare parte din părinți au o *atitudine de hipersocializare* autoritară. Adică părintele îi pretinde copilului ascultare necondiționată și disciplină, caută să-i impună în toate voința sa, nu e în stare să ia în considerație punctul de vedere al copilului. Pentru manifestări de independență îl pedepsește drastic, urmărește scrupulos realizările sociale ale copilului, cerându-i succes. O mare parte dintre părinți își *infantilizează* copiii, neglijând vârsta biologică a lor. Ei atribuie copiilor insuccese de caracter personal și social. Subapreciază interesele, gândurile, pasiunile și sentimentele copiilor. Își consideră copiii neadaptabili, neisprăviți, ușor supuși influențelor distructive, lipsiți de abilități sociale.

Cele relatate ne permit să concluzionăm, că atitudinea părinților față de copiii reprezintă un factor generator în modelarea actelor comportamentale la copii.

Rezultatele analizate mai sus denotă factorii care determină comportamentele deviante ale preadolescenților. Aceste rezultate trebuie să fie luate în considerație la elaborarea și implementarea programelor de intervenție psihosocială.

Printre factorii care contribuie la obținerea schimbărilor în personalitatea și comportamentul preadolescenților putem enumera: crearea unei relații terapeutice - focalizare exclusivă asupra copilului și a dorințelor acestuia (acceptarea completă a copilului și a comportamentului acestuia (limitând agresiunea fizică); disponibilitatea de a permite copilului să conducă și să aleagă o activitate, să ia în serios plângerile chiar și minore; sprijin și încurajare (în cazul unor experiențe psihologice dureroase); respect (dorința de a comunica, putem demonstra acest lucru punând întrebări, reflectând activitatea lui, participând la activitățile copilului, făcând comentarii care nu interferează cu activitatea copilului); comunicare non-verbală, acceptare a emoțiilor; utilizarea metaforelor și a semnificațiilor simbolice; • conștientizarea transferului, conștientizarea contratransferului [6, p. 349-350].

Copilul obține încredere, putere de la terapeut printr-o interacțiune simplă cu el, așa cum un sugar într-un mediu interpersonal normal învață să acționeze modelând sau imitând și interiorizând acțiunile părinților săi, valorile acestora etc. Acest proces de interiorizare este decisiv pentru lucrul cu copiii, deoarece este non-verbal, nu se bazează pe înțelegerea cognitivă și formează baza dezvoltării unei personalități puternice și încrezătoare.

Pentru a acționa ca un astfel de model, terapeutul trebuie să fie conștient de nevoile primare ale copilului. Empatia și reflectarea înțelegerii vor facilita foarte mult procesul de interiorizare. Copiii trăiesc experiențe dureroase într-un fel sau altul. Ei au învățat adesea să nu aibă încredere în adulți și să se apere folosind modele de izolare, reactive sau alte modele psihologice sau emoționale. Este nerealist să ne așteptăm să abandoneze rapid și ușor aceste strategii. Este necesar să permitem aceste tipare să apară, să le observăm și să încercăm să le înțelegem. Asta ar fi o manifestare a respectului și va crește încrederea copilului pe care trebuie să îl ajutăm să abandoneze comportamentul non-constructiv. Lupta împotriva rezistenței duce întotdeauna la o rezistență mai mare.

Important este să nu intrăm în panică în situații dificile, conflictuale. Atunci când copilul este implicat în procesul creativ, psihologul îl sprijină făcând comentarii atente despre produsul creativ al copilului pentru a-și arăta interesul, grija și înțelegerea. Copiii sunt încurajați, dar nu laudați, deoarece laudele creează un model de judecată. Este important de menționat că afirmațiile evaluative privesc copilul de motivație intrinsecă.

Când procesul de intervenție este cu adevărat centrat pe copil, conceptul de sine al copilului și percepția acestuia asupra altor persoane încep să depindă mai puțin de atitudinile altora, ceea ce îi permite copilului să câștige încrederea în sine și capacitatea de a se controla.

După ce a învățat să-și stăpânească propriile sentimente și acțiuni, copilul se simte mai puternic și mai flexibil.

O condiție prealabilă care adesea e trecută cu vederea este aceea de a oferi copilului o experiență pozitivă de creștere și prezența unui adult care să-l înțeleagă și să-l sprijine astfel încât copilul să devină conștient de forța sa interioară.

Trebuie puse restricții asupra următoarelor tipuri de comportament: 1) acțiuni care dăunează unui membru al grupului sau terapeutului; 2) acțiuni care interferează cu cea terapeutică; 3) deteriorarea încăperii sau materialelor; 4) dorința de a-și însuși materialele necesare activităților corecționale; 5) comportament inacceptabil din punct de vedere social; 6) exprimarea inacceptabilă a sentimentelor. Deși restricțiile terapeutice sunt importante, acestea ar trebui stabilite numai atunci când este necesar. Dacă le prezentăm chiar la începutul activității de intervenție nu îi va inspira pe copii să se exprime. Atunci când copiilor li se oferă posibilitatea de exprimare emoțională, procesul de învățare și creștere este mai intens.

Prezența altor copii facilitează stabilirea unei relații de sprijin între psiholog și fiecare copil. Prezența mai multor copii ameliorează tensiunea, stimulează activitatea și crește spontaneitatea. Copiii sunt nevoiți să-și revizuiască propriul comportament în lumina reacției semenilor lor. Grupul creează o situație socială tangibilă pentru a descoperi noi forme mai adecvate de comunicare cu semenii și a experimenta în acest domeniu. Prezența mai multor copii ajută la transferul experienței obținute în lumea reală (Landreth, Sweeney, 2007, <http://www.psyjournal.ru>).

Trebuie să recunoaștem că este dificil să organizezi un grup de intervenție cu copii agresivi, delincvenți, dar rezultatele muncii sunt inspirate.

Programele de intervenție trebuie să se concentreze, în primul rând, pe: rezolvarea conflictului din perioadele timpurii de dezvoltare, satisfacerea nevoilor arhaice la un nivel fără conflict și sprijinirea resurselor, dezvoltarea creativității și abia apoi formarea abilităților sociale necesare.

Principii generale de lucru cu un grup care trebuie respectate: 1. Crearea unei atmosfere de acceptare a tuturor trăsăturilor comportamentale, cu excepția celor deviate. 2. Laude și sprijin emoțional obligatorii la finalizarea sarcinii. 3. Atitudine necondiționată și fără judecată. 4. Observarea tuturor aspectelor pozitive ale comportamentului și comunicării. 5. Interes sincer pentru copii. 6. O abordare individuală a fiecărei sarcini. 7. Atenție la afirmatii. 8. Sprijin pentru exprimarea pozitivă/creativă.

Tehnici recomandate pentru programele de intervenție: tehnici din artterapie, tehnici de vizualizare, tehnici din treningul social psihologic.

În concluzie, problema comportamentului deviant este una extrem de actuală. Factorii care determină astfel de comportament sunt atât de natură internă cât și de natură externă. Cu cât este mai mare numărul factorilor care acționează asupra preadolescentului, cu atât este mai mare probabilitatea apariției acestui tip de comportament. Pentru asistența psihosocială a preadolescenților cu comportament deviant este prioritar să ne axăm atât pe schimbarea manifestărilor externe, cât și pe identificarea și corectarea mecanismelor profunde de formare a comportamentului deviant.

Bibliografie

1. BAUER, B. *Nu te-ai născut să suferi: cum să depășești frica, neîncrederea și depresia și cum să te iubești pe tine însuși, ca să atingi din nou fericirea, încrederea și pacea interioară*. Tr. de I. Fotescu. București: Didactica Publishing House, 2018. 357 p.
2. BELMONT, J. *103 activități de grup: idei de tratament și strategii practice*. Tr. de S. Grădinaru. București: Trei. 2015. 221 p.
3. RĂDULASCU, S., BANCIU, D. *Introducere în sociologia delincvenței juvenile*, Editura medicală, București, 1990.
4. VÎRLAN, M. *Problema comportamentului deviant la preadolescenții contemporani*. tz. de dr. în psihologie. Chișinău, 2003. 154 p.
5. БАНДУРА, А. *Подростковая агрессия: Изучение влияния воспитания и семейных отношений* [Текст] / А. Бандура, Р. Уолтерс. М., 1999.
6. БРЕМС, К. *Полное руководство по детской психотерапии* [Текст] /К. Бремс. М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. 640 с.
7. *Психологическая работа с девиантными подростками: проблемы и возможности*: монография / ФГОУ ВПО «Волгоградская академия государственной службы». Волгоград: Изд-во ФГОУ ВПО ВАГС, 2009. 316 с.
8. ЭРИКСОН, Э. *Трагедия личности* [Текст] / Э. Эриксон. М.: Алго- ритм, Эксмо, 2008. 256 с.